

مشاوره حرفه ای و اصول و راهکارهای آن

زهرا قدیگی^۱

^۱ دانشجوی کارشناسی، رشته راهنمایی و مشاوره. دانشگاه فرهنگیان بنت الهدی صدر قزوین

چکیده

یکی از مسائل مهم و ارزشمند در گستره زندگی اجتماعی، تعامل و همفکری و مشورت است. این مهم با بهره گیری از فن مشاوره قابل دستیابی می باشد. مشاوره رابطه ای حرفه ای بین مشاور و مراجع است که پدیده ای نو، و از دستاوردهای دانش روان شناسی نوین به شمار می رود. لذا با توجه به اهمیت این موضوع، مشاور باید بتواند به بهترین نحو ممکن فرآیند مشاوره و همفکری را با مراجع به انجام برساند. مشاور باید دیدگاه های نظری و عملی فنون و روش های مشاوره را به خوبی بداند. گرچه استفاده عملی از فنون مشاوره، نوعی هنر است و موفقیت در آن با خصوصیات شخصیتی مشاور بستگی دارد؛ در عین حال آموزش فنون و روشها به مشاور، احتمال موفقیت او را در مشاوره افزایش می دهند. در این مقاله که به شیوه مروری و با استناد به منابع کتاب خانه ای گردآوری شده است، سعی بر آن داریم تا مطالبی را ارائه دهیم که برای مشاوران و درمانگران مفید و کاربردی باشد.

واژه های کلیدی: اصول مشاوره، مشاوره، راهنمایی، مشاور، مراجع.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

خشنود زیستن و با معنا زندگی کردن در عصری که تغییرات سریع اجتماعی و فناوری رخ می دهد، چندان کار ساده ای نیست، بسیاری از رهنمودها و فرضیات سنتی در خصوص کار، اقتصاد، ازدواج و خانواده که به نسل گذشته ما احساس آرامش میدهد، امروز دیگر رهنمودهای روشنی برای زندگی فراهم نمی کند. در جوامع امروزی تغییرات عمیق فرهنگی - اجتماعی و اقتصادی روی داده و به دنبال آن سبک و شیوه زندگی افراد نیز تغییر یافته است. در حال حاضر افراد جامعه برای کنار آمدن با این تغییرات و سازندگی بیشتر با محیط اجتماعی، لازم است به مجموعه ای از تواناییها و مهارتها مجهز باشند تا بتوانند با سرعت بیشتری با تغییرات به وجود آمده سازگار شوند و این درحالی است که همه افراد قادر به چنین کاری نیستند. از سوی دیگر زندگی جدید مهارت های جدیدی را نیز می طلبد که اغلب مردم با این مهارت ها آشنایی ندارند و یا به عبارت دیگر نمیدانند چگونه مشکل را حل نمایند و یا با آن مقابله نمایند. آنچه مسلم است هر فردی برای مقابله با مسائل و مشکلات خود به شیوه خاص (عمل می کند. در عصر حاضر افراد برای تأمین سلامت روانی و خودکارآمدی بیشتر و سازنده تر لازم است با مهارت ها آشنا شوند و تا بتوانند از پس الزامات زندگی برآیند و از این طریق گام مثبتی در پیشگیری از ابتلا به بیماری های روانی، آشفتگی روحی، از هم پاشیدگی خانواده و عدم سازگاری با محیط اجتماعی بردارند. زندگی در جهان امروز با پیچیدگی های روزافزونی همراه است و لازم است از فرصتها به بهترین شکل استفاده شود هرگز نباید شتابزده و با سرعت تصمیم گیری کرد و یا به انتخاب راه حل و برون رفت از بحرانهای زندگی امروزه پرداخت. برای آنکه از فرصت های زندگی به بهترین شکل استفاده شود لازم است به تربیت متخصصان خاصی اقدام شود تا افراد با مراجعه به آنها تصمیم های سرنوشت ساز را به شکل صحیح و منطقی اتخاذ کنند و مشکلات خود را به طور مؤثر حل نمایند.

تعریف مشاوره

«مشاوره» و مشتقات آن از قبیل مشاور، مشورت و غیره به معنای استخراج رأی صحیح است. بدین معنا که انسان وقتی خودش درباره کار یا مسئله ای اطلاع درست و نظر صحیحی ندارد، به دیگری مراجعه کند و از او نظر درست و محکم را بخواهد. [۱]

در لغت نامه دهخدا واژه «مشاوره» چنین تعریف شده است. کلمه مشورت و مشاوره، که در تداول فارسی زبانان به کسر «واو» و «راء» تلفظ می شود ولی تلفظ صحیح آن مشاوره به فتح «واو» و «راء» است، واژه ای عربی از ریشه شارَ یَشیرُ به معنای بیرون آوردن، آراستن و رأی زدن است. [۲]

پاترسون (۱۹۷۳) مشاوره را جریان باورانه‌ای میداند که به ارتباط تخصصی بین دو نفر (مراجع و مشاور) نیاز دارد مراجع به نوعی با مشکل روانی و عاطفی مواجه است. و مشاور در حل مشکلات روانی - عاطفی مهارت دارد. مشاور از طریق برقراری رابطه خاص مشاوره ای به مراجع کمک می کنند راه حلی برای مشکلش بیابد. به نظر پاترسون ارایه اطلاعات صرف، پند و اندرز دادن و تلقین افکار و عنایت به دیگران را هیچ گاه نمی توان مشاوره نامید. به نظر او رابطه حسنه مشاوره‌ی بین مراجع و مشاور اثر درمان بخشی مهمی دارد و اگر مشاور نتواند چنین رابطه مطلوب ضروری را ایجاد کن مشکل مراجع در حد مقبول حل نخواهد شد. [۳]

ارباکل^۱ (۱۹۶۱ و ۱۹۷۷) مشاوره را جریان منحصر به فرد و تخصصی بین دو نفر میداند که در آن مراجع با کمک مشاور به بررسی و تجزیه و تحلیل مشکلش اقدام می کند و پس از شناختن موارد مبهم و ناشناخته به تغییر عوامل ناخواسته و مزاحم مبادرت می ورزد و زندگی شادتر و مطلوب تری را برای خودش فراهم می آورد. [۴]

۱-arbakel

مشاوره در اسلام

راهنمایی و مشاوره قبل از اسلام:

راهنمایی از زمان آغاز تمدن بشری وجود داشته است. شکار، خواب، فرار، کار، سواد آموزی و ... با ظهور زرتشت، راهنمایی بشر برای مقابله با شرور و اهریمن مد نظر رهبران دینی بود. بر اساس تعالیم زرتشت، تربیت مخصوص کودکان طبقه اشرافی بود. از نظر اجتماعی هدف پرورش شهروند خوب تحویل جامعه دادن بود. از نظر دینی نیز توجه ویژه ای به ارشاد کودکان به رفتارهای نیکو و نیز گفتار و اندیشه خوب می شد. هدایت افراد به مشاغل مختلف نیز مد نظر آنان بود. از جمله محاسن راهنمایی و تعلیم و تربیت در این دوران یکی تربیت و آماده سازی کودک برای زندگی و دیگری پرورش پندار، گفتار و کردار نیک بود. در مقابل از معایب آن نیز میتوان از محدودیت تربیت به کودکان طبقه اشرافی و القای اطاعت کورکورانه به کودک و تسلیم شدن در برابر هر قدرتی نام برد.

راهنمایی و مشاوره بعد از اسلام:

با ظهور اسلام تحولی در امر تربیت و علم آموزی در ایران آن زمان که در قلمرو حکومت خلفای اسلامی بود واقع شد. تأکید اسلام بر علم آموزی و برتری عالمان و دانایان بر نادانان و ضرورت مشورت با خردمندان، راهنمایی و هدایت الهی به امور خیر و سعادت ابدی است. همچنین پرهیز از اکراه و اجبار در سیره پیامبر و ائمه معصومین (ع) همیشه مشهود بوده است. اندیشمندان و حکمای بزرگی در اسلام به غیر از ائمه معصومین (ع) در هدایت و تربیت مردم ایران زمین و مسلمانان جهان تلاش نموده اند. ابوعلی سینا، غزالی، سهره وردی، طوسی، مولوی، سعدی، فردوسی، بیرونی و ... همه اندیشمندان اسلامی در چند موضوع تربیتی هم عقیده بوده اند:

۱- تربیت کودک معتقد به خدا و اسلام؛

۲- تربیت کودک به اخلاق نیکو؛

۳- پیشه آموزی و هنر آموزی کودکان؛

۴- آموزش سلامت و تندرستی به کودکان. [۵]

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

ویژگی های مشاور موفق

۱- خودآگاهی: مشاوران موفق ارزش ها و باورهای خود و تأثیر آنها بر روابط بین فردی آگاهی دارند.

۲- توانایی پذیرش بی قید و شرط: مشاوران موفق توان پذیرش بی قید و شرط مراجع و احترام به او به عنوان یک انسان بدون پیش داوری را دارند.

۳- شفافیت: مشاوران موفق در مواجهه با مراجعان صادق هستند و ضمن برقراری رابطه خالصانه در جهت تغییر رفتارهای مزاحم و ناخواسته با همراهی مراجع گام بر می دارند.

۴- همدلی: مشاوران موفق دنیای درون مراجع را به خوبی درک و احساس می کنند. یعنی به جای دلسوزی (ابراز احساسات به شرایط ناخواسته موجود) به همدلی (درک و احساس دنیای درون مراجع) می پردازند. زیرا مراجع بیش از آن که محتاج دلسوزی باشد به همدلی در جلسه درمان نیاز دارد. [۶]

مرکز مشاوره

مراکز مشاوره پایگاه هایی علمی و تخصصی هستند متشکل از افراد متخصص و حرفه ای در حوزه های روانشناسی، مشاوره، روان پزشکی، مددکاری و... که نسبت به تحلیل و بررسی مشکلات و مداخله در بحران و کمک به عبور مراجعان و درمان جویان از بحران های متعدد اقدام می نمایند. [۷]

تفاوت راهنمایی و مشاوره

گروهی از صاحب نظران و متفکران، راهنمایی و مشاوره را به منزله ی امری مشابه دانسته و تفاوتی بین آنها قائل نشده اند. برخی نیز به وجود تفاوت های بین این دو، به قرار زیر اشاره کردند:

۱- راهنمایی، راهنما می تواند از طریق مطالعه ی پرونده تحصیلی مراجع یا مورد مشورت قرار گرفتن از جانب اولیای دانش آموز یا مربیان وی، به اطلاعات گسترده و وسیعی در مورد وی دست یابد. در صورتی که ممکن است در امر مشاوره و در ابتدای کار مشاور فاقد چنین اطلاعات مفیدی باشد چرا که اغلب اوقات مراجع بدون مقدمه برای مشاوره مراجعه کرده و مشکل خود را با مشاور در میان می گذارد.

۲- راهنمایی مفهومی کلی است و کاربرد وسیعی دارد و کلیه ی خدمات و فعالیت های انجام شده، برای کمک به فرد را در بر می گیرد. تعدادی از این فعالیت ها عبارتند از: تهیه ی فهرستی از علایق، اطلاع رسانی، به کار گماری، آشنا سازی با محیط، ارزشیابی و همچنین مشاوره در حالی که مشاوره یکی از فنون اجرایی راهنمایی به حساب می آید و اصطلاحاً «قلب راهنمایی» نامیده می شود.

۳- راهنمایی در وهله ی اول جنبه ی پیشگیری از مشکلات را دارد و مانع از بروز آنها می شود در حالی که مشاوره بر حل مسائل تاکید دارد و اولویت آن توجه به مشکلات می باشد. به بیان ساده تر، راهنمایی از سقوط فرد به چاه ممانعت به عمل می آورد و از طریق مشاوره سعی می شود که فرد به چاه افتاده از چاه بیرون آورده شود.

۴- انسانها در تمام مراحل زندگی به راهنمایی نیاز دارند اما نیاز آنها به مشاوره، به معنای تخصصی آن مربوط به زمانی است که دچار مشکل شوند. [۸]

اصول ارتباطات مشاوره ای

رابطه حرفه ای بین مشاور و مراجع

خدمات یاورانه ای مشاوره ای، ایجاب می کند بین یاور و مددجو ارتباطی از نوع ارتباطات حرفه ای برقرار گردد. اگر این ارتباط صورت نگیرد، مشاوره اساساً نه روح و معنا پیدا می کند و نه ساختار مناسب. برای اینکه رابطه بین مشاور و مراجع حرفه ای باشد، باید از اصول راهبردی و راه کاری ویژه ای برخوردار باشد؛ یعنی عالمانه، یاورانه، صمیمانه و متعهدانه باشد، که هر کدام ویژگی هایی دارند.

۱- ویژگی رابطه حرفه‌ای عالمانه

- کارشناسی لازم پیش از هر اظهارنظری؛
- شناسایی موضوع پیش از هر اقدام؛
- اندیشه پیش از ابراز عواطف؛
- برخورد علمی با مراجع و مشکل.

۲- ویژگی رابطه حرفه‌ای یاورانه

- ارائه اطلاعات مفید و لازم مناسب با مشکل مراجع؛
- تقدیم توصیه‌های لازم به مراجع با رعایت احترام؛
- اصلاح شناخت‌ها و گرایش‌های نامطلوب؛
- همراهی با مراجع در راستای حل مشکل.

۳- ویژگی رابطه حرفه‌ای صمیمانه

- ابراز محبت کافی به مددجو؛
- کنترل هیجانات و همدلی با مراجع؛
- سامان‌دهی عواطف؛
- برخورد با مراجع و مشکل او با حلم و بردباری.

۴- ویژگی رابطه حرفه متعهدانه

- به کارگیری حس مسئولیت‌پذیری مشاور و اقدام متعهدانه او؛
- حمایت‌پذیری مراجع و رفتار متعهدانه او؛
- مسئولیت‌پذیری مراجع نسبت به حل مشکل مراجع؛
- حمایت‌پذیری مراجع نسبت به توصیه‌ای مشاور. [۹]

امام علی (ع) فرمودند: هرکس به رأی و نظر خویش اکتفا کند (و در کارها با دیگران مشورت نکند) خود را در خطر انداخته است.^۲

۱- نهج البلاغه، الحیاء جلد ۱ صفحه ۳۱۲.

اصول اخلاقی در حیطه مشاوره

الف) اصول اخلاقی از نگاه اندیشمندان (دیدگاه علمی)

اندیشمندان در میان اصولی که برای «مشاوره» بر شمرده اند، به اصول اخلاقی و ارزشها نیز توجه داشته و برخی از آنها را ذکر کرده اند. اینها اندیشه های انسانهای آزاده و متعهدی بوده که در قبال انسانیت و جامعه‌ی انسانی احساس مسئولیت کرده اند که در ذیل به برخی از اصول اخلاقی در فرایند مشاوره اشاره می گردد:

- ۱- باید «مراجع» را به عنوان یک فرد انسانی پذیرفت و با او رفتاری صمیمانه داشت و حقوق انسانی او را محترم شمرد.
- ۲- باید «مراجع» در تصمیم گیری و قبول مسئولیت آزاد باشد. همچنین در اختتام مشاوره همانند مشاور کاملاً مختار باشد. مشاور نیز باید از آنچه منجر به تحمیل عقیده اش به مراجع می گردد، خودداری کند و الا مشاوره به مرحله‌ی پند و اندرز تنزل پیدا می کند. [۱۰]
- تعصب و غرور، خلاف آزادی هستند و اگر مشاور دچار غرور، تکبر یا تعصب باشد در صدد است عقیده اش را به دیگران تحمیل کند.
- ۳- مشاور باید صلاحیت علمی لازم را داشته باشد و اصول و فنون مشاوره را بداند و گرنه در فرآیند مشاوره دچار مشکل خواهد شد و در واقع به مراجع خود یک نوع خیانت کرده است.
- ۴- صرف نظر از اینکه «مراجع» کیست یا رفتارش چگونه است، برای کمک و مشاوره آمده است؛ بنابراین او را با هر عقیده و ارزش، مذهب، طبقه‌ی اجتماعی، سن و سواد باید پذیرفت؛ چرا که مشاوره یک جریان مستمر یاری رسانی است و مراجع به عنوان یک انسان باید تکریم شود.
- ۵- مشاور باید خود را در قبال «مراجع» مسئول دانسته و بداند که مشکل او در اجتماع نیز اثرگذار است. و به این نکته توجه داشته باشد که مشاوره «دانش اندوزی» یا «دانش آموزی» نیست. بنابراین اگر قادر به حل مشکل نبود باید فرد را به متخصص ارجاع دهد. [۱۱]
- ۶- زمانی که «مراجع» هنوز به کمک نیازمند است، نباید او را رها کرد و جلسه مشاوره را ختم کرد.
- ۷- مشاور باید نیازهای اساسی مراجع را به او بشناساند و معرفی کند. تا بدین وسیله نگرانی های مراجع کشف و برای آنها راه حل در نظر گرفته شود.
- ۸- مشاور باید حافظ اسرار مراجع باشد و از آنها سوء استفاده نکند. [۱۲]

البته این مطلق نیست، بلکه در مواردی رازداری اخلاقی است و در مواردی خیر. مثلاً هنگام شرکت در برنامه های آموزشی - تربیتی کنفرانس ها و سمینارها، مواردی که قانون افشای اطلاعات را مقرر می سازد و... اینها از مواردی است که رازداری

مطلوب نیست، همچنین در مواقعی نظیر نگهداری اطلاعات برای سوابق و تشکیل پرونده جایی که فرد محتاج حمایت مشاور است.^۳

۹- مشاور باید نقش خود را به درستی و آشکارا برای مراجعان و مؤسسه ای که در آن کار می کند، بیان نماید تا مجبور نباشد انتظارات مؤسسه را بر اهداف فردی مراجع ترجیح دهد و در این راستا از روابط بدون ضوابط بپرهیزد. انجمن روان شناسان آمریکایی ضوابط اخلاقی خاصی برای مشاوران در نظر گرفته اند که در حیطه اخلاق حرفه ای جای می گیرد. ضوابط اخلاقی انجمن آمریکایی مشاوره و پیشرفت (C) از این قرار است: [۱۳]

الف) مشاور باید نسبت به مراجع صداقت داشته باشد.

ب) در تمامی زمان ها به «انسان» احترام بگذارد و مورد حمایت قرار دهد.

ج) رفتار او مغایر با انتظاراتی که ایجاد کرده، نباشد. مثلاً حس رازداری را در مراجع ایجاد کرده اما خودش رازدار نباشد.

د) رازداری مشاور موجب جلب مراجعان و عدم رازداری موجب عدم اعتماد مراجعان خواهد بود، لذا مشاور باید رازدار باشد.

۱۰- مشاور باید کسب منش صحیح را سرلوحه ای کار خود قرار دهد و سخت کوش و پر تلاش باشد و صداقت را فراموش نکند. [۱۴]

۱۱- سوء استفاده جنسی حتی با توافق کامل طرفین غیراخلاقی است و اثر مخرب روی مراجع دارد.^۴

اصول اخلاقی از نگاه دینی

برخی از اصول اخلاقی مطرح شده در «دین» در حیطه ای مشاوره لازم به نظر می رسد و برای اینکه اهداف یک مشاوره ای سالم تأمین شود، چاره ای جز رعایت آنها نیست. در این قسمت به بعضی از آن اصول اخلاقی اشاره می کنیم:

۱- صداقت و راستی

رعایت «صداقت» در تمامی مراحل مشاوره از سوی طرفین (مشاور و مراجع): در روایات آمده است: «النجاه فی الصدق؛ نجات و رستگاری با راستگویی است»؛ «اجلّ شیء الصدق؛ بزرگ ترین چیز، راستی است». آنچه از سخنان گهربار امام علی(ع) بر می آید این است که برای رستگاری و به نتیجه رسیدن امور، بزرگ ترین چیزی که باید رعایت شود «صداقت» و راستی است و در غیر این صورت نتیجه ای کار ما «نجات» نخواهد بود، بلکه شکست و حرمان است و از آنجایی که هدف اصلی، در مشاوره، راهنمایی مراجع برای موفقیت در حل مشکلاتش می باشد، رعایت صداقت از سوی مشاور تأمین کننده ای این هدف و عدم رعایت آن به منزله شکست مشاوره می باشد.

۱- گلدارد، مفاهیم بنیادی و مباحث تخصصی در مشاوره، ص ۱۹۴.

۱- هوارد، چالش هایی با مشاوره و روان درمانی، ص ۹۳.

امام علی(ع) در این رابطه می فرماید: «من غشّ مستشیره سلب تدبیره»؛ کسی که با مشورت کننده اش خالص نباشد، تدبیرش ربوده خواهد شد».

۲- امانتداری

در فرآیند مشاوره رعایت اصل «امانت» بسیار مهم است و از نظر تعالیم دینی، انسانی که امانت دار نباشد خیانت کار و فریب کار است که مرتکب شنیع ترین کارها شده است. به طوری که ثمره و نتیجه دین، امانت داری معرفی شده است: «ثمره الدین الامانة؛ میوه دین امانت است». و همچنین «خیانت»، فریب و از زشت ترین خوی ها شمرده شده است: «الخیانة غدر: خیانت فریب است» و «اقبح الاخلاق الخیانة»: زشت ترین خوی ها خیانت است». و حتی به این نکته اشاره شده که خیانت و برادری (دوستی صمیمانه) با هم قابل جمع نیستند و این نشان می دهد که در امر مشاوره که نیاز به برقراری یک ارتباط صمیمانه و تفاهمی برای کمک به مراجع و حل مشکل او است؛ اگر خیانت راه پیدا کند دیگر هدف تأمین نخواهد شد. «لا تجتمع الخیانة و الاخوة: خیانت و برادری با هم جمع نشود».

این خیانت می تواند در گفتار یا کردار فرد باشد؛ چرا که دروغگویی، تبلیغات سوء و نادرست مشاور برای کار خود، عدم رازداری می تواند یک نوع خیانت محسوب شود. همان طور که سوء استفاده‌ی جنسی، عدم صلاحیت علمی لازم مشاور و ارجاع ندادن مراجع به متخصص در موارد عدم تشخیص صحیح، رها کردن مراجع وقتی هنوز به کمک ما نیازمند است، و... به نوعی خیانت محسوب می شود.

بنابراین خیانت مشاور بزرگ ترین بدبختی و شرّها را پدید خواهد آورد. امام علی(ع) در این رابطه فرموده است: «خیانة المستسلم و المستشیر من اقطع الامور و اعظم الشرور و موجب عذاب السّعیر؛ خیانت کسی که مردم کارشان را به او وامی گذارند و از او نظر خواهی می کنند از شنیع ترین کارها و بزرگ ترین شرّها و پدید آورنده عذاب آتش سوزان است». در این سخن گهربار به عذاب اخروی این کار نیز اشاره شده است.

البته عنوان «ظلم و ستم» نیز گاهی برای «خیانت» به کار می رود: «ظلم المستشیر ظلم و خیانة: ستم کردن به مشورت کننده، ظلم و خیانت است». عدم رازداری نیز از اموری است که نوعی خیانت محسوب شده و انسانها از آن منع شده اند: «المذیع و الخائن سواء؛ کسی که رازی را افشا کند و کسی که خیانت کند یکسانند».

در روایات ما به رازداری اهمیت داده شده و رأی صحیح و انتخاب درست در نگه داشتن رازها شمرده شده است: «الرأی بتحصین الاسرار؛ رأی صحیح به این است که رازها محکم نگهداری شود». و عدم رازداری موجب تباهی کار و از بین رفتن نتیجه‌ی مطلوب معرفی شده است: «من افشى سرک ضیع امرک؛ کسی که راز تو را فاش کند کارت را تباه می سازد».[۱۵]

همچنین کسی که خیانت در مشاوره را پیشه‌ی خود قرار داده و نسبت به مسلمین فریب کار باشد، شایسته‌ی مشورت و نظرخواهی دانسته نشده است؛ چنانچه پیامبر اکرم (ص) می فرماید: «من غشّ المسلمین فی مشورة فقد برئت منه؛ آنکه در مشورت کردن نسبت به مسلمانان بدخواهی و خیانت نماید من از او بیزارم».[۱۶]

امام حسین(ع) در این رابطه می فرماید: «الصدق عزّ... و السرّ امانة... راستگویی عزت... و رازداری امانت است...».[۱۷]

۳ - مسئولیت پذیری

خیرخواهی و حسنّ مسئولیت پذیری در مقابل همه‌ی بندگان خدا و به دیده‌ی یک «برادر» به آنان نگریستن، گرچه همواره مطلوب دین بوده است اما در امر مشاوره یک ضرورت است. برای رسیدن به اهداف مشاوره که در واقع یاری کردن به مراجع برای شناخت و حل مشکلش می باشد.

اهمیت این مسئله آن قدر زیاد است که امام سجّاد (ع) یکی از خصلت های پسندیده که برای بستگانش از خداوند طلب می نماید همین خیرخواهی و مسئولیت پذیری است: «... و هدایه مستترشدهم و مناصحه مستشیرهم...» (آنان را توفیق ده) که هدایت کنند طالبان حق را و برای مشورت جویان خیرخواه باشند».[۱۸]

همچنین امام علی(ع) در این رابطه می فرماید: «فانّ معصیه الناصح الشفیق العالم المجربّ تورث الحسرة و تعقب الندامة؛ همانا نافرمانی از دستور نصیحت کننده مهربان دانا و با تجربه، حسرت را موجب می شود و پشیمانی را به دنبال دارد».^۵

همچنین می فرماید: «علی المشیر الاجتهاد فی الرأی؛ برطرف مشورت است که تلاش خود را در درستی رأی بنماید». این سخن حضرت نیز ناظر به اهمیّت مسئولیت پذیری است که تلاش در این راستا از وظایف اخلاقی مشاور است. و در غیر این صورت اصلاً مشاوره بی نتیجه خواهد بود و حتی ممکن است آثار مخربی روی مراجع بگذارد. پیامبر اکرم(ص) می فرماید: «انسک الناس نسکاً انصحهم جیباً و اسلمهم قلباً لجمیع المسلمین؛ عابدترین مردم کسی است که نسبت به همه مسلمین خیر خواه تر و پاکدل تر باشد».[۱۹]

۴ - توجه به کرامات انسانی

یکی از مهم ترین اصول اخلاقی ارزش قائل شدن برای کرامت انسانی و احترام گذاشتن به مراجع و رعایت حقوق و تکریم جایگاه او به عنوان یک شخصیت انسانی است. البته اصل کرامت یکی از مواردی است که اسلام به آن توجه خاصی داشته است. قرآن کریم می فرماید: «و لقد کرمنا بنی آدم؛ ما فرزندان آدم را کرامت و ارزش بخشیدیم».^۶

همان طور که قبلاً ذکر شد امام علی(ع) در این رابطه می فرماید: «هر کس برای ادای حقوق بندگان خدا به پا خواست، این کار او را به سوی قیام برای ادای حقوق خداوند می کشاند».^۷

از این حدیث گران بها احترام به حقوق دیگران فهمیده می شود که در حد رعایت حقوق الهی مهم شمرده شده است. همچنین حضرت می فرماید: «لاتکن عبد غیرک و قد جعلک الله حراً؛ بنده غیر نباش در حالی که خدا تو را آزاد آفرید».^۸

رعایت آزادی نیز ناظر به کرامت انسان است و ارزشی است که خداوند برای انسان قائل بوده و به او برتری و آزادی بخشیده است. در دین مبین اسلام ارزش نهادن به دیگران همپایه‌ی گرمی داشتن و ارزش گذاشتن به مقام الهی است. پیامبر اکرم (ص) می فرماید: «من أكرم أخاه فأنما يكرم الله؛ کسی که برادر (مؤمن) خود را گرمی دارد در حقیقت خدا را گرمی داشته است».^۹

۱- نهج البلاغه، خطبه ۳۵، ص ۶۱.

۲- سوره مبارکه اسراء آیه ۷۰.

۳- آمدی، غررالحکم، ج ۱، ص ۵۸۸.

۴- نهج البلاغه، نامه ۳۱: ص ۱۶۱.

۵- محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ص ۵۱۵۸.

۵- احترام به مددجو

مشاور باید به جهت رعایت حقوق انسانی مراجع، او را تحقیر نکند و به دلیل اشتباهاتش او را سرزنش ننماید. امام صادق(ع) در نکوهش سرزنش و تحقیر دیگران می فرماید: «من آنب مؤمناً آتبه الله فی الدنيا و الاخرة؛ هر کس مؤمنی را سرزنش کند، خدا او را در دنیا و آخرت سرزنش کند»^{۱۰}.

در دین مبین اسلام به خوش رفاقتی سفارش فراوان شده است. از جمله خوش رفاقتی را بدرقه‌ی رفیق بر شمرده اند، همانگونه که حضرت علی(ع) با یک کافر ذمی در مسیری همسفر بود و به خاطر بدرقه‌ی او، چند قدمی از دو راهی که وقت جدا شدن آنها بود، بیشتر به دنبال او رفت و این عمل را سفارش پیامبر(ص) به عنوان خوش رفاقتی خواند.^{۱۱} از این حکایت این چنین برداشت می شود که در امر مشاوره برای اختتامیه‌ی جلسه‌ی مشورت باید همچون رفیقی شفیق و دلسوز، تا انتهای نتیجه دهی کار همراه مراجع بود تا حق مشورت ادا شود.

نتیجه گیری

دانستیم که برای داشتن یک زندگی سالم و به دور از دغدغه های مختلف ذهنی، با وجود چالش ها و مشکلات روحی و روانی زندگی امروزه که ناشی از تغییرات عمیق فرهنگی- اجتماعی در جامعه می باشد، و همانگونه که بزرگان دینی ما در گذشته سفارش نموده اند، هر کدام از ما در زندگی امروزه نیازمند همفکری و مشورت با افرادی هستیم تا بتوانیم مشکلات خود را در تمامی ابعاد مختلف زندگی خود سامان دهیم. لذا برای رفع این نیاز همگانی افرادی همت گمارده اند و به صورت تخصصی به دریافت مهارت ها و آگاهی هایی پرداخته اند تا با استفاده از آنها بتوانند در قالب "مشاور" به افراد یاری دهند. در این مقاله دریافتیم که این گونه متخصصان با علم و دانش، مهارت ها و توانایی خود به مراجعین کمک می کنند تا درک و شناخت بهتری از مسائل و موقعیت خود به دست آورند و به مطلوب ترین شکل از توانایی های استعداد و امکانات خود بهره گیرند و قادر گردند در مواجهه با پیشامدها و مشکلات زندگی به گونه ای مناسب و عاقلانه نتیجه گیری کنند. حاصل این فعالیت نه تنها کمک به فرد مراجع برای رفع مشکلات اوست، بلکه رشد و تعالی شخصی و اجتماعی وی را نیز به همراه خواهد داشت. در پایان می توان نتیجه گرفت که برای رسیدن به خویشن سالم و خوب و تأمین سلامت روانی، برای ایجاد زندگی مطلوب و مفید نیاز افراد به مراکز مشاوره لازم و ضروری است.

مراجع

- [۱] راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، بیروت، دارالشامیه، ۱۴۱۶، ص ۴۷۰.
- [۲] علی اکبر دهخدا، لغت نامه، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۲، ج ۱۲، ص ۱۸۴۷۸.
- [۳] Patterson, C. H. (۱۷۷۳). Theories of Counseling and Psycho Therapy. New York: Harper and Row, Publishers.
- [۴] Arbuckle, D. (۱۹۶۱). Counseling: An Introduction. Boston: Allyn and Bacon, Inc.

[۵] مقاله اصول و فنون مشاوره، قاسم ملیحی، ۱۸ آذر ۱۳۹۲.

۶- کلینی، کافی، ص ۵۹.

۱- همان، ص ۴۹۵.

[۶] Larsen.RJ & Buss,D.(۲۰۱۰). Personality psychology: Mc Graw hill companies. Forth edition,pp ۳۵۹-۳۶۰.

[۷] مجله خط زندگی، زمستان ۱۳۸۸، شماره ۴، ص ۴۱.

[۸] مقاله مشاوره و روانشناسی، سید محمد حسینی، ۳ اسفند ۱۳۸۹.

[۹] رهنمایی، سیداحمد، آشنایی با اصول و فنون مشاوره، چ سوم، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۶.

[۱۰] نیک زاد، مهرآرا، زمینه راهنمایی و مشاوره در تعلیم و تربیت، ص ۱۹۲، جورج کریستیان، روانشناسی مشاوره، ص ۴۰۵.

[۱۱] گلدارد، مفاهیم بنیادی و مباحث تخصصی در مشاوره، ترجمه دکتر سیمین حسینیان، ص ۲۰۵.

[۱۲] هوارد، چالش‌ها بی با مشاوره و روان درمانی، ترجمه محمدرضا تمسکی و حسین علیزاده، ص ۱۲۳.

[۱۳] جورج، آر.ال. و کریستیان، تی. اس. روان‌شناسی مشاوره (مشاوره‌ها، نظریه‌ها و کاربردها و اهداف و فرآیندهای مشاوره و روان‌درمانگری)، ترجمه رضا فلاحی و محسن حاجیلو، تهران، رشد، ۱۳۷۷. ص ۳۳.

[۱۴] مشیل گیسون، مبانی مشاوره و راهنمایی، مترجم: سید احمد احمدی، ناشر: رشد، سال چاپ: تهران ۲۴ تیر، ۱۳۸۶. ص ۲۷۵.

[۱۵] غرر الحکم و درر الکلم. نویسنده: آمدی، عبدالواحد بن محمد، ناشر: دلیل ما، مکان نشر: ایران، قم، سال نشر: ۱۳۸۴، چاپ ۲ ج ۱.

[۱۶] میزان الحکمه (با ترجمه فارسی) جلد: ۱۰ نویسنده: محمدی ری شهری، محمد. مترجم: شیخی، حمیدرضا. ناشر: موسسه علمی فرهنگی. ص ۲۹۰۸.

[۱۷] فرهنگ سخنان امام حسین (ع) (محمد دشتی). محمد دشتی، چاپ اول، قم، مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین (ع)، ۱۳۷۷، ص ۳۵.

[۱۸] صحیفه سجّادیه، دعای ۲۶، بند ۱، ص ۱۷۷.

[۱۹] اصول کافی / نویسنده: کلینی، محمد بن یعقوب. محقق: آیت‌اللهی، مهدی، ناشر: جهان آرا، محل نشر: تهران - ایران، سال نشر: ۱۳۸۷، ص ۲۳۸.